

10. HNATTVÆÐING OG HRUN

Markmið

Að nemandi átti sig á að:

- viðskiptafrelsi jókst í áföngum eftir 1960
- verðbólga, sem ber vott um slæma efnahagsstjórn, var ríkjandi vandamál mestallan lýðveldistímann
- viðskiptalífið hefur skipst upp í valdablokkir, sem tengdust tilteknum stjórnsmála-flokkum, en það dregur úr samkeppni og leiðir því til hærra vöruverðs
- Íslendingar hafa haft mikinn hag af margvíslegu alþjóðasamstarfi
- hröð tæknipróun hefur stóraukið hnattræn samskipti og er iðulega talað um hnattvæðingu í því sambandi
- hnattvæðingin hefur leitt til þess að ríki heims hafa stóraukið samstarf sitt enda eru sífellt fleiri viðfangsefni alþjóðlegs eðlis (t.d. mengun)
- með hnattvæðingunni hefur samstarf Evrópuþjóða stóraukist innan vébanda Evrópusambandsins
- íslenskt samfélag hefur orðið fjölmenningarlegra á seinni árum með komu innflytjenda og auknum tengslum við umheiminn
- markaðsfrelsi jókst sífellt og þar með máttur fjármagnsins en ríkisvaldið varð að mörgu leyti veikara
- óhófleg skuldasoöfnun, veik efnahagsstjórn, agaleysi og spilling leiddi til hruns í íslensku efnahagslífi og vantrúar á margar af helstu stjórnarstofnunum landsins.

Kennsla

Sjálfsgagt er að greina nemendum frá því að Íslendingum hafa verið mjög mislagðar hendur í efnahagsmálum. Haftakerfi var lengi við lýði og verðbólga viðvarandi vandamál. Markaðsfrelsi jókst þó töluvert eftir 1960 en efnahagslífið einkenndist ávallt af agaleysi.

Benda skal nemendum á að valdablokkir hafa barist um að ná til sín sem stærstum hluta viðskiptalífsins – oft í skjóli ráðamanna. Skortur hefur verið á raunverulegri samkeppni og er það veigamikil ástæða fyrir háu vöruverði hérlendis.

Gera þarf nemendum grein fyrir að alþjóðasamstarf hefur færst mjög í vöxt eftir seinna stríð. Íslendingar hafa tekið þátt í margvíslegu alþjóðasamstarfi og oft haft af því mikinn ávinning svo sem í norrænu samstarfi. Hröð tækni- og hnattvæðing gerir þjóðríkjum erfiðara fyrir að leysa öll viðfangsefni heima fyrir og því hefur alþjóðasamstarf aukist til mikilla muna á síðustu árum. Eitt skýrasta dæmið um aukna hnattvæðingu er Evrópusambandið sem sinnir sífellt viðameiri verkefnum og þar starfa saman langflest ríki Evrópu. Fjölmennig er veigamikið einkenni hnattvæðingar en hún hefur að mörgu leyti leitt til aukinnar fjölbreynti íslensks samfélags.

Benda skal nemendum á að frjálshyggjan hafði mikil áhrif á þróun samfélagsins eftir 1990. Markaðsfrelsi jókst og um skeið ríkti mikill hagvöxtur og almenningur hafði yfirleitt meiri peninga á milli handanna. Ráðist var í miklar framkvæmdir á ýmsum sviðum um og eftir aldamótin 2000 og var mikið rætt um að góðæri ríkti í landinu. Brátt varð ljóst að efnahagslífið var ekki sjálfbært heldur var um svokallað bóluhagkerfi að ræða sem byggðist upp á

óhóflegri skuldasöfnun en oft og tíðum lítt arðbærum fjárfestingum. Haustið 2008 hrundi bankakerfið og gífurlegur samdráttur varð í efnahagslífinu með tilheyrandi atvinnuleysi. Óhófleg skuldasöfnun, óstjórn og spilling voru helsti orsakavaldurinn. Tiltrú stjórnámanna og margra af helstu stofnunum landsins beið mikinn hnekki.

Umræður

- Hafa nemendur velt efnahagsmálum fyrir sér? Hvað dettur þeim í hug þegar þeir heyra það hugtak?
- Vita nemendur hvað átt er við með verðbólgu og að hún hafi löngum verið vandamál á Íslandi? Af hverju hefur Íslendingum ekki tekist að hemja hana svo vel sé?
- Hvað vita nemendur um viðskiptalífið? Vita þeir að hér hafa viðskiptablokkir gjarnan ráðið ferðinni og að vöruverð er með hæsta móti hérlendis?
- Hvað vita nemendur um alþjóðasamstarf og hlutdeild Íslendinga í því? Hvaða alþjóðastofnanir kannast þeir við og hvaða hag hafa Íslendingar haft af alþjóðasamstarfi?
- Hvað er hnattvæðing og hvaða áhrif hefur hún á okkur?
- Hvað finnst nemendum um Evrópusambandið? Ættu Íslendingar að sækja um aðild eða ekki?
- Hvað er átt við með fjölmenningu og að hvaða leyti hefur hún skotið rótum hérlendis?
- Af hverju hrundi bankakerfið?
- Hvað finnst nemendum um stjórnámál og íslenskt samfélag yfirleitt? Eru þeir meðvitaðir borgarar eða er þeim alveg sama?

VERKEFNI

Ritun

- Aflaðu þér upplýsinga um íslenskt efnahagslíf og reyndu að setja saman fréttaskýringu þar sem helstu þættir eru dregnir saman. Veltu fyrir þér hugtökum eins og viðskiptafrelsi, höftum og verðbólgu.
- Aflaðu þér upplýsinga um hnattvæðingu og fjölmenningu. Skrifaðu fréttaskýringu þar sem fram koma helstu einkenni og áhrif á íslenskt samfélag. Hvað er jákvætt og hvað ber að varast í þeim efnum.
- Aflaðu þér upplýsinga um hrunið – ástæður og afleiðingar. Sjálfsagt er að taka viðtöl þar sem um nýliðna atburði er að ræða. Skrifaðu fréttaskýringu þar sem þú veltir fyrir þér helstu staðreyndum. Þú getur einnig sagt frá Búsáaldabyltingunni en í því sambandi er um að gera að taka viðtöl við þátttakendur.

Myndmennt

- Teiknaðu mynd eða myndasýrpu af alþjóðasamstarfi og hnattvæðingu síðustu ára. Sjálfsagt er að nemendur afli frekari upplýsinga en fram koma í bókinni. Hver hópur getur til dæmis gert veggspjald þar sem gerð er grein fyrir efninu í máli og myndum. Að lokum er efnið kynnt fyrir bekknum. Einnig má sleppa veggspjaldinu og láta kynningu duga.
- Hópverkefni þar sem nemendur fjalla um helstu einkenni fjölmenningar hérlandis. Hvaða þættir eru mikilvægastir og hvernig hafa þeir haft áhrif á íslenskt samfélag? Sjálfsagt er að nemendur afli frekari upplýsinga en fram koma í bókinni. Hver hópur getur til dæmis gert veggspjald þar sem gerð er grein fyrir efninu í máli og myndum. Að lokum er efnið kynnt fyrir bekknum. Einnig má sleppa veggspjaldinu og láta kynningu duga.
- Teiknaðu mynd eða myndasýrpu af orsökum og afleiðingum hrunsins. Einnig er sjálfsagt að hafa Búsáaldabyltinguna í huga.

Kort

- Aflaðu þér upplýsinga um alþjóðasamstarf Íslendinga. Athugaðu hvaða alþjóðasamtökum þeir tengjast og hvaða önnur ríki eiga aðild að þeim. Merktu inn á heimskort þær þjóðir sem Íslendingar eiga mest saman við að sælda og gerðu grein fyrir í gegnum hvaða samstarf þjóðirnar eiga samstarf.

Tímaás

- Aflaðu þér upplýsinga um þátttöku Íslands í alþjóðasamstarfi og merktu inn á tímaásinn. Hægt er að miða við hvenær Íslendingar urðu þátttakendur í viðkomandi alþjóðastofnunum.

Leikræn tjáning

- Nemendur setja upp leikþátt um hrunið. Þeir afla sér upplýsinga um helstu orsakir og afleiðingar. Mikilvægt er að þeir horfist í augu við brotalamir íslensks samfélag svo þeir átti sig á því í hvers kyns samfélagi þeir búa. Sjálfsagt er einnig að fjalla um hvað þurfi að gera til að bæta samfélagið. Um leið geta nemendur velt fyrir sér mikilvægi þess að hver borgari hugsi gagnrýnið og málefnalega um samfélagið svo heilbriggt lýðræði fái sem best þrífist.